

TIHV
TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VAKFI

ULUSAL ÖNLEME MEKANİZMASI

2020 Yılı Değerlendirme Raporu

Türkiye İnsan Hakları Vakfı Yayınları 140

Ankara, Aralık, 2020

TIHV
TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VAKFI

ULUSAL ÖNLEME MEKANİZMASI 2020 Yılı Değerlendirme Raporu

Ankara, Aralık, 2020
Türkiye İnsan Hakları Vakfı Yayınları 140

Türkiye İnsan Hakları Vakfı Yayınları 140

Türkiye İnsan Hakları Vakfı

Mithatpaşa Caddesi No: 49/11 6. Kat 06420 Kızılay/Ankara
Telefon/Faks: +90 (312) 310 66 36 +90 (312) 310 64 63

E-posta: tihv@tihv.org.tr

Web: tihv@tihv.org.tr

BULUŞ Tasarım ve Matbaacılık Hizmetleri San. Tic., Ankara
Tel: (312) 222 44 06 • Faks: (312) 222 44 07
www.bulustasarim.com.tr

EMBASSY OF SWEDEN

NORWEGIAN EMBASSY

THE
SIGRID
RAUSING
TRUST

Bu belgede geçen görüş ve düşüncelerden sadece Türkiye İnsan Hakları Vakfı sorumludur.

İÇİNDEKİLER

1. Giriş.....	5
2. TİHEK'e dair Kısa Bir Değerlendirme.....	6
3. İşkence ve Diğer Kötü Muamele Başvurularına Dair Kurul Kararları.....	9
4. Ulusal Önleme Mekanizması Kapsamında Gerçekleşen Ziyaretler.....	12
A. COVID-19 Salgınında Ulusal Önleme Mekanizması.....	13
B. Ziyaretlerin Değerlendirilmesi.....	15
I. 2019 Yılında Gerçekleştirilen Ziyaretler.....	16
II. 2020 Yılında Gerçekleştirilen Ziyaretler.....	24
III. Raporu Yayınlanmayan Ziyaretler.....	26
5. Sonuç.....	27

1. GİRİŞ

Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV), Birleşmiş Milletler (BM) İşkenceye Karşı Sözleşmeye Ek İhtiyari Protokolün (Seçmeli Protokol) onaylanması ve sonraki süreçte yürütülen çalışmalarda Ulusal Önleme Mekanizmasının hayata geçmesinin önemi konusunda “İşkenceyi Önlemede Ortak Akıl¹” ve “Ulusal Önleme Mekanizmaları ‘Türkiye İnsan Hakları Kurumu’ Türkiye için Uygun Bir Model mi?”² araştırmalarını yayınlamıştır. 2013 yılından itibaren ise etkin ulusal önleme mekanizmasının kurulması amacı kapsamında gerçekleştirilen uluslararası katılımcılı pek çok toplantı düzenlenmenin ve katılımcısı olmanın yanı sıra, gelinen aşamayı ilgili uluslararası standartları gözeterek yıllık değerlendirme raporları hazırlamıştır.³

Bu çalışma, Seçmeli Protokolün uygulanmasının periyodik olarak izlenmesi amacıyla 2019 yılı Aralık ayından 2020 yılı Aralık ayına kadar süren bir yıllık sürecin Ulusal Önleme Mekanizması kapsamında değerlendirilmesini içermektedir.

BM Genel Kurulu tarafından 18 Aralık 2002’de oylanan ve 22 Haziran 2006’da yürürlüğe giren Seçmeli Protokol’e 2020 yılı Aralık ayı itibariyle 90 devlet taraftır.⁴ Seçmeli Protokol’ün temel ilkesi insanların özgürlüklerinden yoksun bırakıldıkları mekânlara bağımsız uluslararası ve ulusal organlar tarafından gerçekleştirilecek düzenli ziyaretler sistemi kurmaktır. Bu kapsamda, işkencenin önlenmesi amacıyla, alıkonulma yerlerine haberli veya habersiz ziyaretler yapmak üzere fonksiyonel, yapısal ve personel rejimi açısından bağımsız; finansal ve insan kaynağı açısından yeterli; yetkileriyle alıkonulma yerlerine erişim güvenceleri iç hukukta anayasal ya da yasal olarak belirlenmiş ulusal önleme mekanizmasının kurulup kurulmadığı değerlendirilmektedir.

Daha önceki raporlarımızda da yer verdiğimiz üzere Türkiye’nin ulusal önleme mekanizması, 28 Ocak 2014 tarihinde Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile Türkiye İnsan Hakları Kurumu’nun (TİHK) ulusal önleme mekanizması olarak görevlendirilmesiyle ilk kez kurulmuştur.⁵ Paris İlkeleri ve Seçmeli Protokol düzenlemeleri, yanı sıra ilgili sivil toplum örgütleri ile uluslararası toplum ve dahi kamu temsilcilerinin değerlendirmelerine ve TİHK’in bir ulusal insan hakları kurumu sıfatıyla yapısal ve fonksiyonel olarak görev üstlenemeyeceğine yönelik tespitlere rağmen TİHK, ulusal önleme mekanizması olarak belirlenmiştir. Daha sonra ise 20 Nisan 2016 tarihli Resmi Gazetede 6701 sayılı

1 ALTIPARMAK, Kerem; ÜÇPİNAR, Hülya, TİHV Yayınları, Ankara, Mayıs 2008 <http://80.251.40.59/politics.ankara.edu.tr/altipar/Yayinlar/Iskenceyi%20Onlemede%20Ortak%20Akil.pdf>

2 ÜÇPİNAR, Hülya: TİHV Yayınları, Ankara, Eylül 2012

3 Değerlendirme Raporları için bkz: <https://tihv.org.tr/ozel-raporlar-ve-degerlendirmeler/ulusal-onleme-mekanizmasi-2019-yili-degerlendirme-raporu/> <https://tihv.org.tr/ulusal-onleme-mekanizmasi-2018-yili-degerlendirme-raporu/>, <https://tihv.org.tr/ulusal-onleme-mekanizmasi-2017-yili-degerlendirme-raporu/>, <https://tihv.org.tr/ulusal-onleme-mekanizmasi-2016-yili-degerlendirme-raporu-yayin-no-117/>, <https://tihv.org.tr/110-ulusal-onleme-mekanizmasi-degerlendirme-raporu-aralik-2015/>

4 <https://apt.ch/en/opcat-database/>

5 <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/01/20140128-4.htm>

Kanun ile Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK ya da Kurum) kurulmuş, ulusal önleme mekanizması olarak belirlenmiş ve TİHK ilga edilmiştir.

Bu çalışmada TİHEK'e dair ulusal önleme mekanizması kapsamında değerlendirmelerimiz ile TİHEK'in ulusal önleme mekanizması faaliyetleri ve web sayfasında yayınlanan ulusal önleme mekanizması işlevi gereği gerçekleşen ziyaretlerin raporları değerlendirilmeye çalışılacaktır.

2. TİHEK'E DAİR KISA BİR DEĞERLENDİRME

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu'nda ve TİHEK'in uygulamasında bağımsızlık, seçilme kriterleri ve yetkinlik sorunlarını çözmeye dair 2020 yılında da herhangi bir adım atılmadı. 2018 yılında 703 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile 6701 sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Yasası'nın 8/1, 10/2, maddeleri değiştirildiğini ve 10/4-5-6-7 maddelerinin de ilga edildiğini daha önceki raporlarımızda ifade etmiştik. Bu değişiklik ile TİHEK'in kurul üyelerinin tamamı ve kurul başkanı ile ikinci başkanının cumhurbaşkanı tarafından atanması, Kurumun Cumhurbaşkanı'nın görevlendireceği bakanlık ile ilişkilendirilmesi ve Cumhurbaşkanı'nın gerekli gördüğü yerde yetkilerini bu bakan vasıtasıyla kullanması; ayrıca kurul üyesi olmak için gerekli olan kurumun görev alanında en az 10 yıllık deneyim sahibi olmak şartı, çoğulcu temsil şartı, iki dönemden sonra kurul üyesi olamama şartı kaldırılması düzenlenmişti. 2018 yılındaki yasal değişiklikten bu yana kurul üyeleri henüz değişmediğinden, uygulamaya etkisi henüz gözlemlenememiştir.

Kurul üyelerinin eşit temsilde de değişiklik bulunmamaktadır; cinsiyet dengesi, halkın çeşitli gruplarının temsili, etnik, kültürel ve dini azınlıkların temsiliyetine önem vermesi ile ulusal önleme mekanizmasının bu hassasiyete sahip olmadığı bilinmektedir.

Kurumun bilinirliği ve görünürlüğünün önceki yıllara oranla artış gösterdiğini söylemek mümkündür. Web sayfasını aktive eden kurum, faaliyetlerini ve UÖM ziyaretlerinin haberleri ile yıllık rapor ve ziyaret raporları ile kurul kararlarını geç tarihlerde yayınlamaktadır. Online başvuru seçeneği ise bu sene kullanılmaya başlanmıştır.

Kurumun kapasite sorunu ve personel yetersizliğini 2019 yılı raporumuzda izah etmiştik. Ön İnceleme Birimi, İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Birimi, Ayrımcılıkla Mücadele ve Eşitlik Birimi, Ulusal Önleme Mekanizması Birimi, Uluslararası İlişkiler ve Proje Birimi, Kurul İşleri ve Kararlar Birimi, Hukuk Müşavirliği, Strateji Geliştirme Birimi, İnsan Kaynakları ve Destek Hizmetleri Birimi ve Bilgi İşlem Birimi olmak üzere 10 birime ayrılan kurumun 2020 yılının Haziran ayı itibarıyla; 11 Kurul Üyesi, 5'i geçici görevli Tetkik Hakimi, 84 kadrolu personel, 26'ı geçici görevli memur statülü personel ve 36'sı sürekli işçi olmak üzere toplam 162 çalışanı bulunmaktadır. Ulusal Önleme Mekanizması biriminin ziyaret edeceği alikonulma yerlerinin ve buralarda kalan kişilerin sayıları düşünüldüğünde,⁶ Kurumun 2020 yılında da kapasite sorununun devam ettiği görülmektedir.

6 Detaylı bilgi için 2019 yılı UÖM Değerlendirme raporumuza bakınız.

2020 Ocak ayında TİHEK adına, Başkan Süleyman ARSLAN ve Hâkim Servet ALYANAK, Birleşmiş Milletler üyesi her devletin insan hakları yükümlülüklerinin yerine getirilip getirilmediği konusunda BM üyesi ülkeler tarafından incelendiği ve öneriler sunulduğu Cenevre’de gerçekleşen Evrensel Periyodik İnceleme Mekanizması’nın Türkiye’nin 3. Döngü incelemesi oturumuna katılmıştır.⁷ Oturumda özellikle Ulusal İnsan Hakları Kurumu’nun yapısal, işlevsel ve mali bağımsızlığı konusunda Paris Prensipleri’ne uyumlu hale getirilmesi konusunda daha önceki döngüde olduğu gibi tavsiyeler verilmiştir. TİHEK’in de ulusal insan hakları kurumu sıfatıyla bu tavsiyelerin doğrudan muhatabı olduğu düşünüldüğünde kurumun eleştirilerin odağında olduğunun farkında olduğu ve buna dair adım atması gerektiği açıktır.

2020 yılı içinde TİHEK’in Ulusal İnsan Hakları Kurumu işlevi gereği Paris Prensipleri 3. madde ile düzenlenen insan haklarının geliştirilmesi ve korunması amacıyla tavsiyeler bildirmek üzere “İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi 2019 Raporu”⁸ isimli rapor hazırlandığı web sayfasından anlaşılmıştır. Raporun amaç bölümünde de insan haklarının mevcut durumunun ortaya konulması ve sorunlara muhtemel çözüm önerileri getirilmesinin amaçlandığı ifade edilmiş, içeriğinde uluslararası sözleşmeler ile tanımlanan insan haklarının ve bazı sorun alanlarının tek tek Türkiye’deki uygulaması ele alınmıştır. İşkence ve kötü muamele yasağı başlığı altında Türkiye’nin işkencenin gündem olmaktan çıktığı belirtilmiştir. Ailenin korunması hakkının vurgulandığı, bu konuya özel önem verildiğinin belirtildiği rapor sonucunda tavsiyelere yer verilmiştir.

2020 yılı için Kurumun bütçesi yüzde 32 arttırılmış ve 17 milyon 122 bin TL bütçe miktarı ayrılmıştır. Kurumun 5 yıllık stratejik planı ve TBMM’ye sunulan bütçe teklifinde 2020 yılında yalnızca 10 alkonulma merkezine ziyaret düzenlendiği belirtilmesine rağmen, kendisine ayrılan bütçenin tamamını harcamış ve 2021 yılı için 22 milyon 230 bin TL bütçe teklifi kabul edilmiştir.

TİHEK’in 2019 YILI ULUSAL ÖNLEME MEKANİZMASI RAPORU

Kurumun web sayfasında 2020 yılının Ekim ayında “2019 yılı İşkence ve Kötü Muamele Karşı Ulusal Önleme Mekanizması Raporu”⁹ yayınlanmıştır.

Raporunun önceki yıllara nazaran daha fazla veri içerdiğini söyleyerek başlayabiliriz. Öncelikle işkence ve kötü muamele yasağı izah edilmiş, İşkence Önleme Alt Komitesi (SPT) ve İşkenceye Karşı Sözleşmeye Ek Seçmeli Protokolü (OPCAT) tanıtılmış, TİHEK’in kurumsal yapısı, kurulu, personeli ve bütçesi ile uluslararası ve ulusal işbirlikleri ile katıldıkları etkinlikler ile kendi düzenledikleri etkinlikler açıklanmıştır. Özellikle SPT’nin UÖM’nin kurulmasına dair tavsiyelerine yer verilen bölümde, 2019 yılı değerlendirme

7 <https://www.tihék.gov.tr/tihék-baskani-epim-kapsaminda-cenevrede/>

8 <https://www.tihék.gov.tr/insan-haklarinin-korunmasi-ve-gelistirilmesi-2019-yili-raporu/>

9 <https://www.tihék.gov.tr/iskence-ve-kotu-muamele-karsi-ulusal-onleme-mekanizmasi-2019-yili-raporu/>

raporumuzda belirttiğimiz SPT'nin 2016 yılı ziyareti ve raporundan¹⁰ söz edilmemiştir. Her ne kadar personelin cinsiyet dağılımında kadın erkek eşitliğini vurgulamak üzere %50 oranında kadın ve erkeğin çalıştığı ifade edilmişse de; TİHEK kurul üyeleri için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Teşekkül ettiği günden bu yana yalnızca 1 kadın kurul üyesi bulunmaktadır.

Raporun ikinci bölümünde alıkonulma mekanları ve kişilerin koruma altına alındığı mekanların (merkez) sayısı ve kapasitesi ile bu mekanlara dair işkence ve kötü muamele yasağı bağlamında ortaya çıkabilecek sorunlara değinilmiştir. UÖM'nin ziyaretle sorumlu olduğu merkezlerin kapasitesi ve sayısından söz ederken personel sayısının yeterliliği konusuna değinilmemiştir. Oysa ki 2019 yılı değerlendirme raporumuzda Kurumun kapasitesinin ziyaret merkezlerinin sayısı ve kapasitesine oldukça yetersiz olduğunu belirtmiştik.

Raporun üçüncü bölümünde ziyaretlere dair bilgi verilmiştir. Kurumun 2019 yılında toplam 34 ziyaret gerçekleştirdiği, bunlara dair veriler ve rapor özetleri yer almıştır.

Gerçekleştirilen ziyaretlere dair veriler tablo olarak sunulmuş, merkezlere yönelik ihlal örnek tespitleri ve buna dair tavsiyelere yer verilmiştir. Verilen ihlal örneklerinin daha genel sorunlara tekabül ettiği dikkat çekmiştir. 2019 yılında ziyaret merkezlerine toplam 325 tavsiye verildiği belirtilmiş, örnek tavsiyeler ve bunların takibine dair de bilgi verilmiştir. Tavsiye takibinin genellikle merkezden resmi yazışma ya da telefon görüşmesiyle bilgi almak olduğu bilinmektedir.

Dördüncü bölümde başvurulara dair bilgiler yer almaktadır. 2019 yılında kuruma yapılan başvurulardan 965'inin ulusal önleme mekanizması başvurusu olduğu, bunlardan 543 başvurunun inceleme şartlarını taşımadığından Yönetmelik 48. madde gereği işleme konulmadığı, 108 başvurunun merkez idaresine ön başvuru yapılmamış olduğundan idaresine gönderildiği, 17 başvurunun işleme konulmadığı, 1 başvuru hakkında ihlal kararı verildiği, 272 başvurunun nakil talepli başvurular olduğu, 29 başvurunun ise 2020 yılına devrettiği belirtilmiştir. Kuruma yapılan başvuruların çoğunluğunun işkence yasağı ihlali konulu başvurular olduğu belirtilmiştir.

Ulusal Önleme Mekanizması'nın başvuru alması ve buna dair karar vermesinin tartışılmadığı, yalnızca bir dipnotta (19 sayfa 25. dipnot) yetki gaspı sonucu doğurabileceği ifade edildiği dikkat çekmiştir.

Sonuç bölümünde ise kuruma iletilen başvuru sayısının artmasının, (2018 yılında 598, 2019 yılında 965 başvuru) kurumun ziyaret sayısının arttığı (2018 yılında 28 ziyaret, 2019 yılında 34 ziyaret) kurumun bilinirliğinin arttığını gösterdiği belirtilmiştir.

Kurumun gerçekleştirdiği ziyaretler ve gelen başvurulardan yola çıkılarak; personele işkence ve kötü muamele yasağı hakkında eğitim verilmesi, kapatılan kişilerin eğitim, sosyal ve kültürel faaliyetlerinin artırılması, kitap sayısı ve çeşitliliği konusu, sağlık hiz-

10 https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolNo=CAT%2fOP%2fTUR%2f1&Lang=en

metlerinin iyileştirilmesi, iş yurtlarında iş güvenliği düzenlemeleri yapılması, annesi ile kalan 0-6 yaş arasındaki çocuğun şartlarının iyileştirilmesi, açık ve kapalı cezaevlerinin ayrılması, cezaevleri, ifade alınan yerler ve çocuk evlerinde kamera sistemlerinin kurulması, engellilerin erişimi konusu, personelin koşullarının iyileştirilmesi, huzurevi personelinin psiko-sosyal destek verilmesi konularında genel tavsiyelere yer verilmiştir.

3. İŞKENCE VE DİĞER KÖTÜ MUAMELE BAŞVURULARINA DAİR KURUL KARARLARI

TİHEK Yasası'nın 9. maddesinde Ulusal Önleme Mekanizması'nın başvuru almasını ve bunları karara bağlamasını düzenlemiştir.

Öncelikle belirtmek gerekir ki; TİHEK'in web sitesinde yayınlanan ulusal önleme mekanizması kapsamında incelenen ve sonuçlandırılan kararların tamamı 2018 ve 2019 yıllarında yapılan başvurulara dair kararlar olup, 2020 yılında yapılan bir başvuruya dair karar bulunmamaktadır. Bu durum, 2020 yılı başvurularını Kurul'un henüz incelemeye başlamadığını düşündürmektedir. Her yıl bir sonraki yıla oldukça fazla sayıda başvurunun devrettiği faaliyet raporları ile belirtilmektedir. Oysa 6071 sayılı TİHEK Yasası'nın 18/1 maddesi gereği Kurul başvuruları 3 ay içinde sonuçlandırmalıdır.

2020 yılında dünyayı ve ülkemizi saran Covid-19 virüsü salgınının ceza infaz kurumlarında yol açtığı hak ihlallerine nedeniyle Kuruma gelen başvurulara dair karar verip verilmediği bilinmezken, web sayfasında bu konuda yapılan herhangi bir inceleme bulunmamaktadır. Sivil toplum örgütlerinin ceza infaz kurumlarından çok sayıda hak ihlali başvuru gelmesi sonucu yaptığı basın açıklamaları ve hazırladığı raporlar sonrası TİHEK de bir basın duyurusu yaparak, başvurularının belli olmadığı soyut iddialarda bulunulduğu, bu durumun ise işkence ile mücadeleye zarar verdiği belirtilmiştir.¹¹

2020 yılının başvuru sayıları bilinmemekle birlikte web sayfasında yayınlanan kararlardan¹² görüldüğü kadarıyla incelenen başvurulardan bir kısmında uzlaşma kararı verilmiştir. Uzlaşma kararlarında Kurul üyelerinden bazılarının karşı oyları söz konusu olmaktadır. Ulusal Önleme Mekanizması kapsamında incelenen başvurularda uzlaşma sağlanamayacağı belirtilerek, kararın yasal olmadığı yönünde itiraz edilmektedir.

Kabul edilemezlik başvurularının bir kısmında ise; bir kurul üyesinin benzer içerikte muhalefet şerhleri yazdığı dikkat çekmiştir. İşkence iddialarının daha derin inceleme gerektirdiğini, buna karşı Kurul çoğunluğunun inceleme yapmaksızın kabul edilemezlik kararı verdiğini, yargıya intikal etmiş ya da yargı alanına giren konularda başvuru yapılamayacağı gerekçesinin eski Kurul kararlarıyla çeliştiğini belirtmiştir. Bir kararda yazdığı karşı oyunda ise şikâyet edilen merkez idaresinin verdiği cevabın meseleyi çarpıttığını, sunulan belgelerin aksine başvuru aleyhine durum yarattığını tespit etmiştir. Yine başka bir kararda başvurunun içeriğinden kötü muamele oluştuğunu düşündüğünü belirtmiştir. Dikkat çeken bir başka karşı oy yazısı ise, bir grup mahpu-

11 <https://www.tihék.gov.tr/covid-19-ve-kurumumuzun-faaliyetleri-hakinda-basin-aciklamasi/>

12 <https://www.tihék.gov.tr/kategori/2020-kurul-kararlari/>

sun gardiyanlar tarafından kaba dayak yöntemiyle işkenceye maruz kalmalarına ilişkin başvuruya dair karara aittir. Aynı Kurul üyesi bu karşı oyda, idareden gelen cevabı değerlendirmiş, mahpusların disiplin cezası gerektiren eylemleri için gardiyanların güç kullanımının sebebinin anlaşılmadığını belirtmiş, idarenin başvurucuların kaba dayak iddialarına cevap dahi vermediğini, başvurucuların video kayıtlarının incelenmesi taleplerinin yerine getirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. İdarenin cevabında başvurucuların kurumu yıpratmak ve gardiyanlar üzerinde psikolojik baskı kurmak amacıyla basına, milletvekillerine ve insan hakları derneklerine başvuru yaptığını ifade etmesine karşın bunların hak arama yöntemi olduğunu vurgulamıştır.

Kararların bir kısmındaki yine bir başka kurul üyesine ait karşı oy yazıları bulunmaktadır. Bunların gerekçeleri ise başvuruların üç aylık inceleme süresi içinde incelenmediği takdirde zamanaşımı uygulanması gerektiği, cezaevlerinden gelen her başvurunun Ulusal Önleme Mekanizması kapsamında incelenemeyeceğidir.

Bir başka dikkat çekici karşı oy yazısı *“Fetö üyeliği”* nedeniyle kayıt dışı gözaltına alınarak işkenceye maruz kaldığı iddia edilen bir başvuruya dair karara yazılmıştır. Başvuru, Cumhuriyet Savcıları ve Mahkemelerin yetkilerinin münhasır olduğu gerekçesiyle reddedilmiştir. Karşı görüşte olan Kurul üyesi karşı oy yazısına öncelikle *“15 Temmuz askeri darbe teşebbüsünü lanetleyerek, darbecilere verilen cezalara kimsenin itirazı olamayacağını belirtmiş, devamında cezayı yasaların verdiğini, ek cezaların, ikinci ceza teşkil edeceğini ve her kim olursa olsun ikinci ceza verilemeyeceği ilkesinin uygulanması gerektiğinin”* altını çizmiştir.

Son olarak Kurul 2020/133¹³ sayılı kararında 50 gün boyunca kelepçeli olarak hastanede tutulan bir mahpusun başvurusunda ihlal tespit etmiştir. 2019 yılında da 2019/43¹⁴ sayılı Kurul kararında benzer bir başvuruya dair ihlal kararı vermiş idi. Bu yıl da aynı geçen yıl olduğu gibi ihlal kararı verilen tek karar budur. Bu kararda ise Kurul üyesi Safet Balın'ın karşı oy yazısı dikkat çekmektedir. Aynı kurul üyesinin bir önceki yıl verilen tek ihlal kararına da muhalefet ettiğini hatırlatmalıyız. Ayrıca UÖM'nin ziyaret raporlarında görüşülen kişilerin ziyaret edilen merkez personeli aleyhine beyanlarının aynen rapora yazılmasını eleştiren ve bu uygulamanın merkez idaresini yıpratacağı gerekçesiyle rapora muhalefet eden bir karşı oyu olmuş idi.¹⁵ Bu defa ise özetle; *“olayın asil muhataplarının Hastane Başhekimliği olduğu, olaydan haberi dahi olmayan ülkemizin iki güzide kurumu olan Adalet Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı ile ilgili olarak insan hakları ihlali yapıldığı şeklinde bir değerlendirme yapılmasının hakkaniyet ilkesi ile örtüşmediği, kurumlarımızın kamuoyuna böylece haber edilmesinin haksızlık olduğu”* gerekçesine dayandırmıştır.

Kurul üyelerinin Ulusal Önleme Mekanizması kapsamında işkence yaşağı ile ilgili başvuru olarak karara bağlaması konusunda oldukça farklı gerekçelerle karşı oy yazması

13 <https://www.tihek.gov.tr/2020-133-sayili-kurul-karari/>

14 <https://www.tihek.gov.tr/2019-43-sayili-kurul-karari/>

15 Ayrıntılı bilgi için TİHV 2019 yılı UÖM Değerlendirme Raporuna bakınız.

bir yana, diğer taraftan Ulusal Önleme Mekanizması'nın başvuru olarak bunları karara bağlamasının OPCAT'in ruhuna aykırı olduğunu 2019 yılı UÖM Değerlendirme Raporumuzda izah etmiş idik. 2020 yılında da aynı sorun devam etmekte, ulusal önleme mekanizması kapsamında incelenen başvurulara ilişkin verilen kararların neredeyse her birinin ardından çeşitli tartışmalar yaşandığı karşı oy yazıları ile görülmektedir.

TİHEK yasasında hangi başvuruların Ulusal Önleme Mekanizması kapsamında kaldığı açıkça belirtilmemiştir. Bu nedenle Kuruma cezaevlerinden gelen her başvuru UÖM kapsamında incelenmektedir.

Geçen yıl hazırladığımız raporda konuya dair belirttiğimiz bazı ilkeleri, sorun devam ettiğinden bu yıl da yinelemekte fayda olduğunu düşünmekteyiz;

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği tarafından hazırlanan ve 2018 yılında yayınlanan Ulusal Önleme Mekanizmalarının Rolüne dair Uygulama Rehberi'nde;

“Görevinin karakteri önlemektir; ziyaret işlevlerini yerine getirirken bu gibi durumlarla karşılaşmalar dahi, UÖM'ler soruşturma yapmaz ya da işkence ve kötü muamele şikâyetleri ile ilgili hüküm vermezler. UÖM'lerin kurulmasına ilişkin mevzuat, yetkili makamları ve diğer paydaşları UÖM'nin tavsiyelerini yerine getirmeye ve tavsiyeleriyle ilgili diyaloga girmeye zorlamalıdır.

ULUSAL ÖNLEME MEKANİZMASI SORUŞTURMA ORGANI DEĞİLDİR. Bir UÖM'in görevi, önleyici yaklaşımıyla, işkenceye karşı çalışan diğer organlardan farklıdır: işkence veya kötü muamele ile ilgili şikâyetleri araştırmak veya değerlendirmek yerine, kalıpları tanımlamak ve sistemik işkence risklerini saptamayı amaçlamaktadır.”¹⁶ değerlendirmelerinde bulunmuştur.

Kaldı ki işkence yasağı kapsamında devletin pozitif yükümlülüğü gereği sorumluların tespitine ve cezalandırılmalarına imkân verecek şekilde etkili ve yeterli bir soruşturma yürütülmelidir. “İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı, Aşağılayıcı Muamele veya Cezaların Etkili Biçimde Soruşturulması ve Belgelendirilmesi için El Kılavuzu” olarak adlandırılan “İstanbul Protokolü”nde de konuya ilişkin kriterler mevcuttur. Buna göre; işkence gördüğü iddia edilen kişinin ve tanıkların ifadesi alınmalı, sorumlular hakkında kovuşturma yürütülebilmesi için gerekli tıbbi deliller de dâhil olmak üzere her türlü delili ortaya çıkarılmalı ve muhafaza edilmeli, iddia edilen işkence olayının ne zaman, nasıl, nerede gerçekleştirildiği ile birlikte belli bir model veya uygulama biçimine uyup uymadığı tespit edilmelidir ve bunlar hızlı ve etkili bir biçimde yapılmalıdır.

TİHEK'in Ulusal Önleme Mekanizması birimi kendisine başvuran ve işkence yasağının ihlal edildiği şikâyetini ileten kişilerle ilgili olarak kurul kararlarından anlaşıldığı kadarıyla; öncelikle kişinin başvuru dilekçesinde belirttiği hususlar doğrultusunda idareden bilgi istemektedir ve gelen cevabı da başvurucuya iletip, başvurucunun cevabına göre bir değerlendirme yapmakta ve 'kabul edilemezlik', 'insan hakları ihlali yapılmadığına' ya da yapıldığına karar vermektedir.

16 https://www.ohchr.org/Documents/Publications/NPM_Guide_EN.pdf

Bir kez daha belirtmeliyiz ki; UÖM'nin işlevi işkencenin ortaya çıkmadan önce önlenmesidir, işkence soruşturmalarına dair karar vermesi Seçmeli Protokol'ün ruhuna da aykırıdır.

Yanı sıra İstanbul Protokolü ve diğer uluslararası mevzuat ve belgeleri ile içtihatlarına uygun olmayan bu tür yöntemler ile ele alınması, işkencenin ihlaline yönelik etkili bir soruşturmanın önünü açmak yerine tam tersi kişilerin yaşadıklarını iddia ettikleri işkence yasağı ihlallerinin üstü kapatılmakta, savcılık soruşturmasına dahi dönüşmesi engellenmektedir.

TİHEK'in Ulusal Önleme Mekanizması fonksiyonu tam olarak yerine getirebilmesi için Ulusal Önleme Mekanizması Birimi'nin işkence yasağı nedeniyle başvurulara dair ihlal incelemesi yapması yetkisinin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Kurul, gelen başvuruları, ziyaret edilecek merkezi seçme hususunda değerlendirebilir ya da başvuruları ilgili savcılıklara göndererek soruşturma başlatılmasını sağlayabilir.

4. ULUSAL ÖNLEME MEKANİZMASI KAPSAMINDA GERÇEKLEŞEN ZİYARETLER

TİHEK, Ulusal Önleme Mekanizması Birimi, 2020 yılının ilk 3 ayında 2 merkeze ziyaret gerçekleştirmiş, Mart ayında Türkiye'de Covid-19 salgınının yayılmaya başlamasıyla birlikte ziyaretlerine ara vermiş, Haziran ayında tekrar ziyaretlere başlamış, fakat Haziran ayından yıl sonuna kadar gerçekleştirdiğini duyurduğu 8 adet ziyaretin raporlarını web sayfasında henüz yayınlamamıştır. 2020 yılında raporu yayınlanan 12 ziyaretin 10 tanesi 2019 yılında gerçekleşen ziyaretlere ait raporlardır.¹⁷

Ayrıca 6713 sayılı yasa ile kurulan ve komisyon üyelerinin içinde TİHEK Başkanı Süleyman Arslan'ın da olduğu İçişleri Bakanlığı Kolluk Gözetim Komisyonu, 2020 yılının son aylarında gündeme gelen Uşak Emniyet Müdürlüğü'nde 30 kadına çıplak arama yapıldığı iddialarıyla ilgili Uşak ili'nde çeşitli resmi kurumları ziyaret etmiştir.¹⁸ Ulusal Önleme Mekanizması ziyareti olmadığı ve herhangi bir şekilde raporu yayınlanmadığı için burada değerlendirilemeyecek olan ziyarete dair duyuru TİHEK'in web sayfasında yayınlanmıştır. Duyuruda *"Komisyon Uşak'taki temaslarında, gözaltına alınanların çıplak arama şikayetine olmadığını, konunun muhatabı olmayan kişilerce ortaya atılan iddiaların dayanaksız olduğunu ve gerçeği yansıtmadığını tespit etti."* sonucuna yer verilmiştir. TİHV, İnsan Hakları Derneği ve Türk Tabipleri Birliği'nin¹⁹ ve diğer sivil toplum örgütleri ile milletvekillerinin basın açıklamaları ve sunduğu veriler aksini söylemekte ise de TİHEK başkanının da dahil olduğu bu ziyaret ile konunun derinlikli araştırılmadan kapatıldığı, UÖM ziyaretlerinde araştırılacak bir husus olarak değerlendirmediği anlaşılmıştır.

17 <https://www.tihek.gov.tr/kategori/ulusal-onleme-mekanizmasi-raporlari-2020/>

18 <https://www.tihek.gov.tr/kolluk-gozetim-komisyonu-usakta-incelemelerde-bulundu/>

19 <https://tihv.org.tr/basin-aciklamalari/ciplak-arama-olcululuk-yasallik-ve-gereklilik-ilkeleri-disinacikarilarak-iskence-uygulamasina-donusturulmektedir/>

A. COVID-19 SALGININDA ULUSAL ÖNLEME MEKANİZMASI

İlk olarak Çin'in Wuhan kentinde görülen yeni korona virüsün ortaya çıkardığı Covid-19 hastalığı kısa sürede tüm dünyaya yayılmış, Dünya Sağlık Örgütü tarafından Covid-19, 11 Mart 2020 tarihinde salgın ilan edilmiştir. Türkiye'de ilk vaka 11 Mart 2020 günü Sağlık Bakanlığı tarafından açıklanmış ve içinde bulunduğumuz günlerde ülkemizde toplam vaka sayısı 2 buçuk milyonu, ölüm sayısı ise 30 bini bulmuştur. Salgının hızla yayılmaya başlaması üzerine hükümet ve kamu kurumları önlemler almaya başlamıştır.

Kişilerin karantinaya alındığı çeşitli merkezlerin yanı sıra içlerinde polis gözaltı birimleri, ceza infaz kurumları, geri gönderme merkezleri, psikiyatri hastaneleri ve sosyal bakım merkezlerinde bulunan kişilerin özgürlüklerinden yoksun bırakıldıkları yerlerde salgına karşı alınacak önlemler ve yaşam hakkı ile işkence yasağı bağlamında ihlallerin yaşanabileceği öngörülmüş ve 20 Mart 2020 tarihinde Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi (CPT) mahpuslara ilişkin bir dizi İlkeler²⁰ yayınlamıştır. 25 Mart 2020 tarihinde ise BM İnsan Hakları Yüksek Komiseri çağrıda²¹ bulunmuştur. BM İşkenceyi Önleme Alt-Komitesi (SPT), 30 Mart 2020 tarihinde Covid-19 salgını sırasında özgürlüklerinden mahrum bırakılmış kişilerin korunması için hükümetlerin ve bağımsız gözlemcilerin atması gereken adımlara ilişkin tavsiyelerini²² açıklamıştır ve 6 Nisan 2020 tarihinde de Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri yine aynı konuda çağrıda²³ bulunmuştur.

Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamelenin veya Cezanın Önlenmesi Komitesi (CPT) 20 Mart 2020 tarihinde Covid-19 salgını bağlamında özgürlüklerinden yoksun bırakılan kişilere yönelik muameleyle ilişkin 10 maddeden oluşan ilkeler bildirisinde; alınacak koruyucu önlemlerin, hiçbir zaman özgürlüğünden yoksun bırakılan kişiler için insanlık dışı veya onur kırıcı muamele ile sonuçlanmaması gerektiğini belirtmiş, Covid-19'un yayılmasını önlemek için özgürlüklerinden yoksun bırakılan kişilere yönelik alınan her türlü kısıtlayıcı tedbirin yasal bir dayanağı olması gerektiği, bu tip tedbirlerin gerekli, orantılı, insanlık onuruna saygılı ve belirli bir süreyle sınırlandırılmış olması gerekli olduğu, özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilere, anladıkları bir dilde, bu tür önlemler hakkında kapsamlı bilgi verilmesi gerektiği düzenlenmiştir. Gerekli olmayan faaliyetlerin askıya alınmasının meşru ve makul görülmesi ile birlikte, özgürlüklerinden mahrum kişilerin temel haklarının salgın sırasında bütünüyle korunmak zorunda olduğu ve bu kuralın özellikle yeterli kişisel hijyen (sıcak su ve sabuna erişim dahil) ve açık havaya günlük erişim hakkını (en az bir saat) kapsadığını açıklamıştır. Ayrıca, ziyaretler de dahil olmak üzere, dış dünyayla temasa ilişkin getirilen tüm kısıtlamalar, alternatif iletişim araçlarına (telefon veya internet üzerinden sesli konuşma gibi) erişimin arttırarak telafi edilmesi gerekliliği vurgulanmıştır.

20 <https://rm.coe.int/16809e09ec>

21 <https://t24.com.tr/haber/bm-insan-haklari-yuksekkomiseri-nden-hukumetlere-cagiri-hapishanelere-saldiran-covid-19-u-onlemek-icin-acil-eyleme-ihtiyac-var,869075>

22 <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G20/088/15/PDF/G2008815.pdf?OpenElement>

23 <https://rm.coe.int/ak-genel-sekreteri-covid-19-uye-devletlere-yonelik-set/16809e33b4>

Birleşmiş Milletler (BM) İnsan Hakları Yüksek Komiseri Michelle Bachelet 25 Mart 2020 tarihinde yaptığı açıklamada ise hükümetleri Covid-19 salgınına durdurma çabalarının bir parçası olarak alıkonulma yerleri ve diğer kapalı tesislerdeki kişilerin sağlığını ve güvenliğini korumak için acil önlem almaya çağırmıştır. Michelle Bachelet, yaşlı ve hasta mahpusların yanı sıra “siyasi mahpuslar ve sadece eleştirel veya muhalif görüşlerini ifade ettiği için alıkonulanlar da dahil olmak üzere yeterli yasal dayanak olmadan alıkonulan herkes serbest bırakılmalı” demiştir. Açıklamada ayrıca, bir sağlık krizinde alınan önlemlerin alıkonulan kişilerin yeterli yiyecek ve su hakları da dahil olmak üzere temel haklarını kısıtlamaması gerektiğini, avukata ve doktora erişim de dahil olmak üzere, alıkonulan kişilere kötü muameleye karşı önlemlere de tam olarak uyulması gerektiğini belirtmiştir.

Birleşmiş Milletler (BM) İşkenceye Karşı Sözleşme’ye Ek İhtiyari Protokol’ün (OPCAT) denetim mekanizması olan İşkencenin Önlenmesi Alt Komitesi’nin (Subcommittee on the Prevention of Torture - SPT) üye devletler tarafından alınması gereken önlemlere ilişkin tavsiyelerinde ise hastalığın yayılmasının engellenmesi, özgürlüğünden mahrum bırakılanların yeterli derecede sağlık hizmetinden faydalanması, aileleri ve dış dünya ile temaslarını devam ettirebilmeleri için gerekli önlemleri alınmasını belirtirken, ayrıca ulusal önleme mekanizmalarının salgın sırasında da görevlerine devam etmesi gerektiğini belirtmiştir.

Ulusal Önleme Mekanizması’nın salgın sırasında da ziyaretlerine devam etmesi gerektiği tavsiyelerine ve alınacak önlemlerin Ulusal Önleme Mekanizması’nın ziyaret etmesi beklenen alıkonulma merkezlerinde sebep olacağı hak ihlallerinin sivil toplum örgütleri tarafından da endişe ile ifade edilmesine rağmen, TİHEK Haziran ayına kadar ziyaretlerine ara vermiş, Haziran ayında tekrar ziyaretlere başlasa da yıl sonuna kadar yalnızca 8 ziyaret gerçekleştirmiş ve bunların hiçbirinin raporunu yayınlamamıştır.

Türkiye İnsan Hakları Vakfı olarak 20 Mart 2020 tarihinde İHD ve diğer ilgili sivil toplum örgütleri birlikte yaptığımız basın açıklamasında²⁴ cezaevlerinde Covid-19 salgını sebebiyle alınması gereken önlemleri açıklamıştık. Türkiye’de ilk vakanın açıklandığı 11 Mart 2020 tarihi ile 11 Mayıs 2020 tarihi arasındaki süreçte Covid-19 salgını nedeniyle yaşanan hak ihlallerine dair raporumuzda²⁵ da sayısal verilerle ihlalleri açıklamıştık. 10 Aralık İnsan Hakları Günü nedeniyle İHD ile ortak yayınladığımız basın açıklamamız ekinde sunduğumuz verilerle, 2020 yılında İnsan Hakları ihlalleri açıklamamızda ise özellikle ceza infaz kurumlarında Covid-19 nedeniyle yaşamını yitiren mahpuslar bulunduğu ve TİHEK’in salgın nedeniyle son derece büyük riskler barındıran cezaevlerine ve diğer alıkonulma mekanlarına dair somut olarak hiçbir girişimde bulunmadığını açıklamıştık.

24 <https://tihv.org.tr/basin-aciklamalari/covid-19-salgini-ve-hapishanelerde-acilen-alinmasi-gereken-onlemler/>

25 <https://tihv.org.tr/ozel-raporlar-ve-degerlendirmeler/11-mart-10-mayis-2020-arasinda-covid-19-salgini-ile-iliskili-hak-ihlalleri/>

Ulusal Önleme Mekanizması işlevi gereği alıkonulma yerlerinde işkence ve kötü muamelelerin önlenmesi görevini yerine getirmekle yükümlü olan TİHEK, özellikle ceza infaz kurumlarından Covid-19 salgınına dair alınması gereken önlemlerin alınmadığı ya da alınan önlemlerin alıkonulanların haklarını kullanmalarını engellediği ya da işkence ve kötü muamele yasağını ihlal ettiği iddiaları ile ilgili olarak yalnızca -yukarıda da izah edildiği gibi- “*bu iddiaların başvurusu belli olmayan soyut iddialar olduğu*” açıklamasıyla ve BM organlarından bazı açıklamalarının özetini web sitesinde yayınlamakla yetinmiştir. Salgın süresince ziyaret gerçekleştirilerek ya da gerçekleştirdiği ziyaretlerin raporlarını yayınlamayı, Ulusal Önleme Mekanizması birimi olarak kapatılma merkezlerinden gelen başvurularla ilgili kurul kararı almayarak ya da alındıysa bunları yayınlamayı görevini yerine getirmemiştir.

B. ZİYARETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

TİHEK’in bugüne kadar gerçekleştirdiği ziyaretlerin tamamında gözlemlenen ortak eksiklikler mevcuttur.

Öncelikle ziyaretlerin bazılarının haberli ya da habersiz olduğu bilgisi verilmemektedir.

Ziyaret edeceği merkezi seçme özgürlüğüne sahip olan kurumun, ziyaret edeceği merkezi, sivil toplum kuruluşlarından ve medyadan edindiği bilgilerin yanı sıra kendisine doğrudan sağlanan bilgilerin tamamını analiz ederek seçmesi beklenir ise de ziyaretlere konu merkezlerin neye göre seçildiği, ziyaretlerin hazırlık süreci ve ziyaret heyetlerinin oluşumuna ve hangi ihtiyaca dayalı olarak belirlendiğine dair bilgi mevcut değildir.

2020 yılı itibarıyla ziyaret heyetlerini oluşturan uzmanların isimlerinin raporlardan çıkarılmaya başlanmasıyla, heyetin ziyaret edilen merkezin ihtiyacına uygun oluşturulduğu değerlendirilmem mümkün olmamaktadır.

Ziyaretlerin bir gereksinim üzerine mi yoksa derinlemesine bir inceleme maksadıyla mı yapıldığı bilinmemektedir. Devamında yeni bir ziyaret yapıp yapılmayacağı, ziyaretlerin merkez bakımından düzenli hale gelip gelmeyeceği, bütünlüklü bir ziyaretin parçası olup olmadığı da belirtilmemektedir.

Ziyaretler esnasında yapılan birebir ve toplu yapılan görüşmelerin nerede yapıldığı, görüşmelerde mahremiyetin sağlanıp sağlanmadığı, görüşülen kişiye ziyaretin ve görüşmenin amacı, elde edilen bilgilerin nasıl kullanılacağı, süreçte ortaya çıkabilecek olası sonuçlar, gizlilik ilkesinde varsa sınırlılıklar konularında detaylı bilgilendirme yapıp yapılmadığı bilgileri mevcut değildir.

Ziyaret heyetlerini merkezlerde bulunan bölümlerin tamamını incelediğine dair bilgi bulunmamaktadır. Öyle ki tam erişim güvencesi dâhilinde tüm müstemilat ve kapalı bölmeler, personele ayrılmış bölmeler gibi tüm gizli ve açık bölümlerin gezilmediği anlaşılmaktadır.

Ziyaretlerin tamamı neredeyse aynı gün sona ermektedir. 4 ya da 5 kişilik heyetler halinde ziyaretlerin gerçekleştirildiği daha önceki yılların ziyaret raporlarından bilin-

diğine göre, bir ceza infaz kurumunu ziyaret eden heyetin aynı gün içinde işlevsel bir ziyaret gerçekleştirmesinin imkansız olduğu düşünülmektedir. Öyle ki İşkence Önleme Komitesi'nin alıkonulma yerlerine yapılacak ziyaretlere dair tavsiyelerine göre örneğin 400 kişinin kaldığı bir merkezde yapılacak ziyaretin en az 3 gün sürmesi beklenirken, çok daha yüksek sayıda alıkonulanın tutulduğu merkezlerde yapılan ziyaretler aynı gün sona ermekte ya da nadiren 2 gün sürmektedir.

Tavsiyelerin takip yöntemine dair bilgi verilmemekte, takip ziyareti yapıp yapılmayacağı ise bildirilmemektedir.

I. 2019 YILINDA GERÇEKLEŞTİRİLEN ZİYARETLER

Bu bölümde 2019 yılında gerçekleştirilen fakat raporu 2020 yılında yayınlanan ziyaretlere dair değerlendirme yapılacaktır.

i. 2020/01 sayılı Muğla Ula Geri Gönderme Merkezi Ziyareti²⁶

9 Ekim 2019 tarihinde gerçekleşen ve Ocak 2020'de raporu yayınlanan ziyaretin habersiz olduğu bilgisi verilmiştir. Muğla Ula Geri Gönderme Merkezi'nde (Merkez) 1 engelli, 2 refakatli çocuk ve 6 kadının da dahil olduğu 47 yabancı kalmaktadır.

Ziyaret heyetinin merkezin fiziksel koşulları, yönetimi ve personeline ilişkin gözlem, tespit ve görüşmeleri sonucunda, herhangi bir işkence ve kötü muamele iddiasının bulunmadığı merkezin uygulamaları heyet tarafından memnuniyetle karşılandığı belirtilerek, merkez idaresine, İçişleri Bakanlığı'na ve Sağlık Bakanlığı'na yönelik tavsiyelere yer vermiştir. Bunlar; merkezin sosyal, kültürel ve sportif faaliyetlerinin artırılması, merkezde kalan çocukların kendilerini geliştirmelerini sağlayacak etkinlik olanağı sağlanması, telefon görüşmelerinin yeterli düzeye çıkarılması, ailesi dışarda olan alıkonulanların ailelerine yakın merkezlere yerleştirilmesine önem verilmesi, engellilere uygun bir oda tahsis edilmesi veya mevcut tuvalet ve banyoların erişilebilir hale getirilmesi, yemekhanede verilen yemeklerin diyet ve yaş-sağlık gibi değişkenlere göre kişiselleştirilmesi, banyoların mahremiyete uygun hale getirilmesi, yatak-yorganların temiz olmasına özen gösterilmesi, açık ceza infaz kurumu olarak tasarlanan ve öncesinde bu amaçla kullanılan merkezin amaca uygun hale getirilmesi, personele verilen eğitime işkence ve kötü muameleyi inceleme ve belgeleme eğitiminin dahil edilmesi, personel eksikliğini giderilmesi, Farsça bilen tercüman görevlendirilmesi, personelin dönüşümlü çalışma sürelerine uygun çalışması, merkezde sürekli görev yapacak sağlık personelinin görevlendirilmesi, revirin gerekli donanımlar sağlanarak hizmet vermeye uygun hale getirilmesidir.

Raporun sonunda Kurul Üyesi Av. Harun Mertoğlu'nun ilave görüşü yer almaktadır. Özetle; Alıkoyma yerlerine yapılan düzenli ve habersiz ziyaretlerin ana amacının alıkonulanların insan haklarına saygı gösterilip gösterilmediğini izlemek ve ihlallere, özellikle işkence ve diğer kötü muamele biçimlerine karşı caydırıcı olması olduğu, Ulusal Önle-

26 https://www.tihk.gov.tr/upload/file_editor/2020/10/1601770225.pdf

me Mekanizması ziyaretlerinin önlemeyi amaçlayan bir süreç olduğu, dolayısıyla şikayetlerin soruşturulması için yapılan ziyaretlerden bu yönüyle ayrıldığı, önleyici ziyaretlerin bir kereye mahsus değil, belirli sıklıkla tekrarlanacağı, spesifik bir olaydan sonra değil, öncesinde yapılacağı, açık bir sorun yaşanmasının beklenmeyeceği, alıkoyma yerlerini sistemli olarak analiz etmeye odaklanması gerektiği, suçlama yerine işbirliği dayalı olduğu, yapıcı bir diyalogun bir başlangıcı olduğu ve TİHEK'in ziyaret raporlarını da bu sayılan ilkelere dikkat edilerek hazırlanması gerektiği görüşü sunulmuştur.

ii. 2020/05 sayılı Van M Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu Ziyareti²⁷

26-27 Eylül 2019 tarihinde gerçekleştirilen ve Mart 2020'de raporu yayınlanan ziyaretin habersiz olduğu bilgisi verilmiştir. Van M Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda (Merkez) alıkonulanlar ile toplu görüşmeler yapıldığı bilgisi verilmiştir. 2 adet "yumuşak oda" bulunan merkezin 1154 kişilik kapasitesi bulunmakta fakat merkezde 5 engelli mahpus dahil 1654 kişi kalmaktadır.

Merkezde 2 personel için disiplin kurulu tarafından ceza verildiği belirtilmesine rağmen, bunların sebebi belirtilmemiştir. Merkezde işkence ve kötü muamele iddiası bulunmadığı ve fiziksel koşullar ile diğer ihtiyaçlara dair olumlu izlenim edinildiği belirtilmiştir.

Raporun sonuç kısmında yer verilen tavsiyeler özetle; çocukları hafta içi okula giden alıkonulanların çocukları ile telefon görüşü yapabilmesi talepleri ile ilgili hassasiyet gösterilmesi, alıkonulanların merkeze ilk kabulünde hak ve yükümlülükleri konusunda bilgilendirilmeleri, düzenli dış tedavisi hizmeti sağlanması, kapasitenin üstünde kişi barındırılan merkezde kalabalıklaşmayı önleyici tedbirler alınmasıdır.

Bu ziyaret raporunda da yine aynı Kurul Üyesi Av. Harun Mertoğlu'nun "ilave görüş"ü yer almaktadır. Muğla Ula Geri Gönderme Merkezi ziyaret raporunda yazdığı ilave görüşüne büyük oranda yer veren Kurul üyesi bu kez TİHEK ziyaret raporlarıyla ilgili öznel değerlendirmelerde de bulunmuştur. TİHEK'in bugüne kadar yaptığı ziyaretlerde kimi zaman soruşturma savcısı gibi kimi zaman da fiziki yönden denetleyen müfettiş gibi hareket ettiğini, dolayısıyla Ulusal Önleme Mekanizması kapsamı dışında kalan hususların öne çıktığını, Ulusal Önleme Mekanizması kapsamında elde edilen bulguların değerlendirmeye tabi tutulmadığını belirtmiştir. Kanun ile TİHEK'e verilen inceleme, araştırma, ziyaret ve raporlama görevleri ile diğer görevlerin, insan hakları ve eşitlik uzmanları ile yardımcıları tarafından yerine getirildiğini, bu hükmün amacının OPCAT 19. maddesinde belirtilen ilkeler doğrultusunda raporların hazırlanması olduğunu belirtmesinin gerekçesi anlaşılamamıştır. İşkence ve kötü muamelenin raporlarda sadece kelime olarak bulunduğunu, oysa kanun ve uluslararası düzenlemelerin ötesini aradığını belirtmiştir. Raporların insan hakları ve eşitlik uzmanları ya da yardımcıları dışında kişiler tarafından hazırlanmış olabileceğini düşündürmektedir. Tavsiyelerin kısa ve öz olması gerektiğini de ifade etmiş ve örnek tavsiye sunmuştur. Kurul üyesinin sunduğu örnek tavsiye "... *şeklindeki uygulama/davranış/tutumun işkence/*

27 https://www.tih.gov.tr/upload/file_editor/2020/11/1604610111.pdf

kötü muamele teşkil edebileceği değerlendirildiğinden bu uygulamadan vazgeçilmesi/gözden geçirilmesi tavsiye olunur.” formunda olması gerektiği belirtilmiştir. Sonuç olarak TİHEK’in görevini OPCAT hükümleri çerçevesinde yerine getirmediği kanaatinde olduğunu vurgulamıştır.

iii. 2020/07 sayılı Muğla E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu Ziyareti²⁸

07 Ekim 2019 tarihinde gerçekleştirilen ve Mart 2020’de raporu yayınlanan ziyaretin habersiz olduğu bilgisi verilmiştir. Rapor içeriğinde ziyaretin iki gün sürdüğü belirtilmiştir. Muğla E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu (Merkez) 728 kişi kapasiteli olmasına rağmen 7 engelli, annesiyle kalan 7 çocuk, 67 kadın mahpus ve 7 çocuk mahpus dahil olmak üzere 1294 kişinin merkezde kaldığı belirtilmiştir.

Son bir yıl içinde işkence ve kötü muamele iddiasıyla başvuran mahpus bulunmadığı belirtilmiştir. Merkezde koşullara haftada iki gün su verildiği, tuvaletlerde duş alındığı, tavandan su sızdığı, kötü kokuya neden olduğu, nefes almanın güçleştiği, kadın koşusunda su birikintileri olduğu, tuvalet ve banyoların yetersiz olduğu, havalandırmanın erken kapandığı, sigara içmeyenlerin içenlerden rahatsız olduğu, yemeklerin yeterli ve doyurucu olmadığı, vejeteryen mahpuslara uygun yemek verilmediği, kapasite aşımı nedeniyle bazı mahpusların yerde ve tuvaletin önünde yattığı, hastaneyeye sevklerde sorun yaşandığı, ilaçların bitimi sonrası yeni ilaca ulaşmanın uzun sürdüğü, kadın mahpusların kantinden ihtiyaçlarına ulaşamadıkları, yabancı mahpuslara hakları konusunda bilgi verilmediği, tercüman bulunmadığından yabancı mahpuslarla iletişim kurulmadığı, disiplin cezası alan mahpus sayısının yüksek olduğu (son 1 yıl içinde 267 kişi), mahpusların psikolog görüşme taleplerinin değerlendirilmediği, psikolog görüşme talebi karşılanmayan bir mahpusun intihar girişiminde bulunduğu, sportif ve kültürel faaliyetlerin sınırlı olduğu, sinema için 8-9 ayda bir sıra geldiği, yabancı mahpusların izleyebileceği TV kanalı ya da okuyacağı kitap bulunmadığı gibi sorunlar mahpuslarla yapılan görüşmeler ya da heyet tarafından inceleme sonucunda tespit edilmiştir.

Raporun sonuç kısmında merkez idaresine yönelik tavsiyelere yer verilmiştir. Bunlar; sıcak su verme süresinin artırılması, tercüman desteği sağlanması, tavanında akıntı olan koşunun tavanın onarılması, kadın koşusunda su birikintisine neden olan çöküntünün tamir edilmesi, sigara içilmeyen koşu sayısının artırılması, psiko-sosyal servisin hizmetlerinin artırılması, çocuklara yönelik psiko-sosyal servisin grup çalışmalarının artırılması, anne ile kalan çocuklara kahvaltı dışında da süt ve meyve verilmesi, ilaç gecikmelerinin önlenmesi, kadınların ihtiyaçlarının kantinde bulundurulması, bitkisel karışımların da kantinde bulundurulması, TV kanallarının çeşitliliğinin artırılması, yabancı dilde yayın yapan kanalların eklenmesi, kitap çeşitliliğinin artırılması, özel beslenme ihtiyacı olan kişilere uygun yemekler verilmesidir.

Bu rapor bakımından önceki raporlarda ilave görüş olarak sunulan tavsiyelerin kısa ve öz olması eleştirisi üzerine bu raporda tavsiyelerin birer cümle ile formüle edildiği görülmüştür. Fakat Kurul üyesi Av. Harun Mertoğlu bu raporda da bir önceki raporda-

²⁸ https://www.tihkek.gov.tr/upload/file_editor/2020/11/1604608047.pdf

ki ilave görüşünün aynısını ilave görüş olarak eklemiş, sonuç olarak TİHEK'in görevini OPCAT hükümleri çerçevesinde yerine getirmediği kanaatinde olduğunu belirtmiştir.

iv. 2020/08 sayılı Özel Kestel Mimar Sinan Bakım Merkezi Ziyareti²⁹

24 Ekim 2019 tarihinde gerçekleştirilen ve raporu Mart 2020'de yayınlanan ziyaretin haberli ya da habersiz yapıldığı bilgisi verilmemiştir. Özel Kestel Mimar Sinan Bakım Merkezi'nde (Merkez) zihinsel ve fiziksel engellilere yatılı olarak hizmet verilmektedir. 238 kayıtlı bireyin kaldığı merkezde koruma ve bakım altına alınan engelli bireylerle yapılan görüşmelerde personel ve idareden memnun olduklarını ifade etmişlerdir. Merkeзде bugüne kadar herhangi bir işkence ve kötü muamele olayının yaşanmadığı ifade edilmiştir.

Merkezle ilgili ziyarette tespit edilen hususlar hakkında heyet tarafından merkez idaresi ile görüşüldüğü ve gerekenin yapılacağı konusunda geri bildirim alındığı yönünde memnuniyet belirtilmiştir.

Raporun sonuç bölümünde merkez idaresine yönelik olarak; merkezde kalan engelli bireyler için düzenli faaliyet imkanlarının oluşturulması, merkeze kabul edilen engelli bireyler için hazırlanan yaşam ve tedavi planlarının ilgilinin bilgisi dahilinde hazırlanması, bahçenin engelli bireylerin kullanımına açılması, merkez içinde doktor görevlendirilmesi, engelli tuvalet sayısının artırılması tavsiyelerinde bulunulmuştur.

Rapora ilave görüş sunan Kurul üyesi Av. Harun Mertoğlu, bir önceki rapora sunulan ilave görüşü tekrar etmiştir.

v. 2020/09 sayılı Samsun Nejat Akyol Engelli Bakım Merkezi Ziyareti³⁰

25 Temmuz 2019 tarihinde gerçekleştirilen ve raporu Nisan 2020'de yayınlandığı tahmin edilen ziyaretin takip ziyareti olduğu bilgisi verilmişse de haberli ya da habersiz olduğu bilgisi raporda mevcut değildir.

Kurumun bazı ziyaret raporlarında tavsiye takiplerinin nadiren telefon kanalıyla görüşme yapmak suretiyle gerçekleştiği görülmekte idi. Bugüne kadar Kurumun yayınladığı ilk takip ziyareti raporu olduğundan, tavsiyelerin takip yöntemine dair ancak bilgi sahibi olunabilmiştir.

Merkezin fiziksel yapısı, personel, idare ve merkez sakinleri ile yapılan görüşmeler ve tespitlere yer verilen raporun sonuç bölümünde "geçmiş tavsiyelerin uygulanması" başlığı altında 2019/3³¹ sayılı ziyaret raporunda belirtilen tavsiyelerin uygulanıp uygulanmadığı test edilmiştir.

Önceki tavsiyelerden personele insan hakları ve ceza hukuku eğitimi verilmesi tavsiyesinin kısmen yerine getirildiği tespit edilmiştir. Personele yalnızca engelli hakları

29 https://www.tihék.gov.tr/upload/file_editor/2020/11/1604608605.pdf

30 https://www.tihék.gov.tr/upload/file_editor/2020/12/1608909067.pdf

31 https://www.tihék.gov.tr/upload/file_editor/2019/07/1562836238.pdf

eğitimi verildiği öğrenilmiştir. Bir diğer tavsiye olan ruhsal engelli kadınların bahçeden faydalanması için gerekli önlemlerin alınması tavsiyesinin geçerliliğini koruduğu tespit edilmiştir. Merkezdeki ruhsal engellilerin de fiziksel engelliler gibi cep telefonu, bilgisayar ve internete erişiminin kolaylaştırılması tavsiyesi ve merkezde ayrı bir çamaşırhane oluşturulması tavsiyelerinin geçerliliğini koruduğu değerlendirilmiştir. Merkez binasında sakinlerin neden olduğu ya da başka sebeple meydana gelen hasarların tadil edilmesi ve odalara sürekli sıcak su verilmesi için gerekli tertibatın kurulması tavsiyelerinin yerine getirildiği anlaşılmıştır. Geçmiş ziyarette verilen tavsiyelerden yerine getirilmeyen tavsiyeler sonuç bölümünde tekrar tavsiye edilmiştir.

Ayrıca mevcut ziyaret bağlamında yeni tavsiyeler de verilmiştir. Bunlar; engellilerin iletişimlerinin mahremiyetine müdahale edilmemesi, engelli bireylerin aile ortamına dönüşü için gerekli çalışmaların yapılması, aile yanına dönemeyecekler için ilgi alanlarına göre faaliyetlerin değiştirilerek odaklarının değiştirilmesidir.

Kurul Üyesi Av. Harun Mertoğlu, bu raporda da önceki raporlarda sunduğu ilave görüşünü tekrar etmiş, TİHEK'in OPCAT hükümleri çerçevesinde görevini yerine getirmediği kanaatinde olduğunu beyan etmiştir.

vi. 2020/10 sayılı Van Kurubaş Geri Gönderme Merkezi Ziyareti³²

25 Eylül 2019 tarihinde gerçekleştirilen ve raporu Mart 2020'de yayınlanan ziyaretin habersiz olduğu bilgisi verilmiştir. Van Kurubaş Geri Gönderme Merkezi'nde (Merkez) özgürlüğünden alıkonulanlar ile yapılan görüşmelerde rastlantısal yöntem uygulandığı ve merkez personeli bulunmaksızın görüşme gerçekleştirildiği belirtilmiştir. 750 yatak kapasitesine sahip merkezde çoğunluğu Afganistan, Pakistan ve İranlı ve 18 refakatsiz çocuk dahil olmak üzere 768 kişi kalmaktadır. Merkez sakinlerinin genel olarak personel ve idareden memnun olduklarını ifade ettikleri belirtilmiştir. Ancak farklı kişiler, ismini bilmedikleri bir personeli tarif ederek kendilerine kaba davrandığını ve hakaret-amiz cümleler kullandığını iddia etmiştir. Heyet idare ile bu görüşmeleri paylaşmış ve idareden daha sonra alınan bilgiden bu personelin tespit edildiği ve hakkında disiplin soruşturması başlatıldığı bilgisi verilmiştir. Merkezde disiplin tedbiri olarak "özel ilgi odası" denilen hücrelerin bulunduğu rapordan anlaşılmaktadır. Bu odaya ilişkin kamera kayıtlarının heyet tarafından izlendiği bilgisi verilmiştir. Merkezde temizlikle ilgili eksiklikler olduğu da tespit edilmiştir.

Raporun sonuç bölümünde merkez idaresine, İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'ne ve Jandarma Genel Komutanlığı'na yönelik tavsiyelere yer verilmiştir. Bunlar; personelin işkenceye sıfır tolerans konusunda bilinçlendirilmesi, merkez sakinlerinin merkeze kabulünde hakları ve yükümlölükleri konusunda bilgilendirilmesi, sağlık hizmeti kayıtlarının eksiksiz tutulması, temizlik personeli sayısının artırılması, kütüphanede bulunan kitapların çocuklara hitap edecek şekilde çeşitlendirilmesi, spor, hobi ve eğitim faaliyetleri düzenlenmesi, refakatsiz çocuklar için gerekli özel koşulların sağlanması, çamaşırhaneden faydalanabilme konusunda bilgilendirme yapılması,

32 https://www.tihe.gov.tr/upload/file_editor/2020/11/1604605860.pdf

tadilat işlemlerinin yapılması için girişimde bulunulması, tüm personele yönelik eğitim müfredatına işkence ve kötü muamele inceleme ve belgeleme eğitiminin dahil edilmesi, personel rotasyonu ve hizmet içi eğitimin yeniden planlanması, jandarma personel sayısının artırılmasıdır.

Son olarak Kurul Üyesi Av. Harun Mertoğlu, bu ziyaret raporunda da aynı “ilave görüşü”nü tekrar etmiştir.

vii. 2020/11 sayılı Şanlıurfa E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu Ziyareti³³

11 Aralık 2019 tarihinde gerçekleşen ve raporu Mart 2020’de yayınlanan ziyaretin habersiz olduğu bilgisi raporda mevcuttur. 600 kişilik kapasiteye sahip Şanlıurfa E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu’nda (Merkez) ziyaret tarihinde 5 engelli mahpus dahil 1160 mahpus barındırılmaktadır.

Son bir yıl içinde 747 mahpus hakkında disiplin cezası uygulanması karşısında, yine son bir yıl içinde merkez aleyhine hiç işkence ve kötü muamele iddiasında bulunulmadığı merkez idaresince belirtilmiştir.

Merkezin fiziksel yapısı ve uygulamaları hakkında tespit edilen eksiklik ve sorunlara değinildikten sonra bunlara dair sonuç kısmında tavsiyelere yer verilmiştir. Özellikle kapasite aşımı nedeniyle ortaya çıkan sorunlar vurgulanmıştır. Merkez idaresine ve Adalet Bakanlığı’na yönelik tavsiyeler ise; tutuklular ile hükümlü mahpusların ayrı barındırılması, kirli ve kullanışsız yatakların tadilat ve temizlik işlemlerinin yapılması, battaniyelerin belirli periyotlarla yıkanması, koşullarda bulunan paslı mutfak dolaplarının değiştirilmesi, halı saha zeminin spor yapmaya elverişli hale getirilmesi, mahpus kabul alanından mahremiyetin sağlanması, açık görüş alanındaki masa düzeninin mahremiyet gözetilerek düzenlenmesi, atölyelerde havalandırma sağlanması, ranzası ve dolabı olmayan mahpuslara bunların temin edilmesi, her mahpusa temiz nevresim, yastık ve battaniye verilmesi, kirli olan yerlerin temizlenmesi, kameranın görmediği alanlara kamera sistemi kurulması, aşırı kalabalıklaşan cezaevinde gerekli önlemlerin alınması, personele verilecek eğitime İstanbul Protokolü başta olmak üzere uluslararası standartların dahil edilmesidir.

Kurul üyesi Av. Harun Mertoğlu önceki ziyaret raporlarına yazdığı “ilave görüş”ünü bu rapora da yazmıştır. Ayrıca kamu kurumlarının aleyhine olduğunu düşündüğü tüm tavsiye yada kararlara sunduğu karşı oylarıyla tanınan Saffet Balın da karşı oy sunmuştur. *‘Mahkum’ar tarafından iddia edilen konularla ilgili olarak, cezaevi yönetiminden bilgi ve belge almaksızın sadece mahkum ifadelerine dayanarak tespit ve tavsiyede bulunulduğu, tek taraflı olarak düzenlenen ziyaret raporuna katılmasının mümkün olmadığını’* belirtmiştir.

33 https://www.tihk.gov.tr/upload/file_editor/2020/11/1604606015.pdf

viii. 2020/13 sayılı İstanbul Fahrettin Gökay Huzurevi ve Yaşlı Bakım Rehabilitasyon Merkezi Ziyareti³⁴

7 Kasım 2019 tarihinde gerçekleştirilen ve raporu Nisan 2020’de yayınlanan ziyaretin haberli ya da habersiz olduğu bilgisi mevcut değildir. İstanbul Fahrettin Gökay Huzurevi ve Yaşlı Bakım Rehabilitasyon Merkezi’nin (Merkez) kapasitesi 134 olmasına rağmen, 137 kişi barındırmaktadır. Merkezde yapılan ziyarette işkence ve kötü muamele bulgusuna rastlanılmadığı belirtilmiştir.

Raporun sonuç kısmında merkez idaresine yönelik; su tesisatının yenilenmesi ve merkez sakinlerinin özellikle ayak hijyeniyle ilgili bulaşıcı hastalıkların önlenmesi için önleyici tedavi planı oluşturulması tavsiye edilmiş. İstanbul Büyükşehir Belediyesi’ne yönelik olarak ise; yürüme güçlüğü çekmeleri nedeniyle otobüs duraklarına ulaşamayan sakinlerin otobüse rahat binebilmeleri için merkez binası yakınlarına otobüs durağı yerleştirilmesi tavsiyesi verilmiştir.

Bu ziyaret raporu oy çokluğu ile kabul edilmiş, 3 kurul üyesi rapora muhalefet etmiş, karşı oy yazmışlardır. Bunlar Harun Mertoğlu, Saffet Balın ve Dilek Ertürk’tür. Ortak kaleme aldıkları karşı görüşlerinde özetle; Ulusal Önleme Mekanizması kapsamında ziyaret edilecek alikonulma yerlerinin sayılmadığı, kanun gerekçesinde ise ceza ve tutuklevleri, kamplar, bakım merkezleri gibi yerler örneklendirildiği, özgürlüklerinden adli veya idari bir kararla mahrum bırakılan kişilerin alikonuldukları yerlerin görev alanı içinde kaldığı ve bu nedenler ziyaret edilen merkezin TİHEK’in görev alanı içinde olmadığı, ayrıca OPCAT kapsamında yapılan ziyaret ve raporlamaların insan hakları temelli bakış açısı ile yapılması gerektiği, bu sebeple yapılan işlerin insan hakları ve eşitlik uzmanları ya da yardımcıları tarafından yerine getirilmesi gerektiği, bu raporda bu eksikliği ziyadesiyle hissedildiği belirtilmiştir.

Ziyaret heyetini oluşturan uzmanların isimleri raporlardan çıkarıldığından, karşı oy yazan kurul üyelerinin ikinci itiraz gerekçelerine dair yorum yapabilmek mümkün değildir. İlk itirazlarına dair ise; OPCAT kapsamında bir izlemenin gerçekleştirilmesi için kişinin özgürlüğünün kısıtlanmış olması yani hukuki ya da fiili biçimde alıkoyma işlemine tabi tutulmuş olması gerekmektedir. OPCAT’ın 4/1. Maddesi uyarınca kişinin alikonulmuş sayılabilmesi için yakalama, gözaltı, tutuklama gibi bir işlem nedeniyle ya da bir yerden, kendi rızası ile orada bulunsa bile, kendi rızası ile ayrılmadığı bir durumun varlığı gereklidir. Dolayısıyla bu tutulma hali resmi bir prosedür ile gerçekleştirileceği gibi gayri resmi olarak da gerçekleştirilebilir. Kişinin bulunduğu yerden ayrılmasına izin verilmemesi koşulu dikkate alındığında bunun adli, idari ya da başka yetkilinin inisiyatifinde olması önemli değildir. Kendi iradesi ile bulunduğu yerden kendi iradesi ile ayrılmayan kişiler, işkence ve kötü muamele riski altında oldukları için izleme kapsamındadır. OPCAT, Birleşmiş Milletler İşkenceye Karşı Sözleşme’ye uygun biçimde “*bir kamu yetkilisinin kararı veya yetkilinin teşviki veya rızası veya muvafakatiyle*” tanımını esas alarak kamu görevlisi olmayan kişilerin, devletin bilgisi dahilinde gerçekleştirdikleri alıkoymaları da kapsama almıştır. İzleme kapsamına alınması için alikonulma yeri-

34 https://www.tiheke.gov.tr/upload/file_editor/2020/11/1604606143.pdf

nin resmi bir kamusal mekan ya da gayri resmi bir tutulma mekanı olmasının önemi yoktur. Huzurevleri ve Bakimevleri de gerçek ve özel hukuk tüzel kişileri tarafından açılıp işletilmesine bakılmaksızın izleme kapsamındadır.

ix. 2020/14 sayılı Mevlana Çocuk Evleri Sitesi Ziyareti³⁵

10 Ekim 2019 tarihinde gerçekleştirilen ziyaretin raporu Nisan 2020'de yayınlanmıştır. Raporda ziyaretin habersiz gerçekleştiği bilgisi verilmiştir. 80 yatak kapasitesine sahip Mevlana Çocuk Evleri Sitesi (Merkez)'de 107 çocuk kalmaktadır.

Merkezde yapılan ziyarette herhangi bir işkence ve kötü muamele bulgusu ya da iddiasıyla karşılaşılmadığı, fiziksel koşulların da iyi olduğunun gözlemlendiği belirtilmiştir.

Raporun sonuç bölümünde merkez idaresine yönelik; gıda güvenliğinin sağlanması için gıda numunelerinin saklanması, sportif faaliyetlerin artırılması, güvenlik kameralarını izleyecek personel görevlendirilmesi ve hemşire görevlendirilmesi tavsiyelerine yer verilmiştir. Konya Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'ne yönelik; merkez kampüsünde yer alan kabul biriminin ayrı bir birim olarak oluşturulması, kapalı etkinlikler için kapalı spor salonu gibi alanların oluşturulması tavsiye edilmiştir.

Kurul üyeleri Harun Mertoğlu ve Saffet Balın'ın ortak yazdıkları karşı oy gerekçesinde özetle; ziyaret edilen merkezin Ulusal Önleme Mekanizması'nın görev alanı içinde kalmadığı, raporun insan hakları ve eşitlik uzmanları ya da yardımcıları tarafından düzenlenmediği gerekçesiyle Ulusal Önleme Mekanizması kapsamına uygun olmadığı kanaatine varıldığı beyan edilmiştir.

x. 2020/15 sayılı Özel Umut Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi Ziyareti³⁶

11 Ekim 2019 tarihinde gerçekleştirilen ziyaretin raporu Nisan 2020'de yayınlanmıştır. Özel Umut Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi'ne (Merkez) düzenlenen ziyaretin haberli ya da habersiz olduğu bilgisi verilmemiştir. Habersiz ziyaretlerin belirtildiği düşünüldüğünde, haberli olan ziyaretlerin belirtilmediği sonucuna varılmaktadır.

Merkezde engelli bireylere yönelik özel bakım hizmeti verilmektedir. 223 kişi kapasite-si bulunan merkez tam kapasite ile çalışmaktadır.

Merkez sakinleri ile yapılan görüşme ve gözlemlerde işkence ve kötü muamele bulgusu ya da iddiasıyla karşılaşılmadığı belirtilmiştir. Merkez sakinlerinin genel olarak memnuniyet ifade ettiklerine de işaret edilmiştir.

Raporun sonuç kısmında merkez idaresine yönelik; engelli bireyler için faaliyet imkanının artırılması, acil çağrı butonlarının tamamının çalışır duruma getirilmesi, insan hakları eğitimleri verilmesi tavsiyelerine yer verilmiştir. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na yönelik ise; bu merkezde uygulanan engelli bireyleri tanıtıcı bilgi notlarının yatak başlarına asılması uygulamasının diğer merkezlerde de uygulanması,

35 https://www.tihk.gov.tr/upload/file_editor/2020/11/1604606254.pdf

36 https://www.tihk.gov.tr/upload/file_editor/2020/11/1604606357.pdf

ruhsal engellilerin kaldığı merkezlerde açık kapı sisteminin yaygınlaştırılması tavsiye edilmiştir.

Kurul üyeleri Harun Mertoğlu ve Saffet Balın'ın bir önceki ziyaret raporuna sundukları ortak karşı oylarını bu rapora da sundukları görülmüştür.

II. 2020 YILINDA GERÇEKLEŞTİRİLEN ZİYARETLER

i. 2020/17 sayılı Bandırma 1 Nolu T Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu Ziyareti³⁷

11 Mart 2020 tarihinde gerçekleştirilen ziyaretin raporu Haziran 2020'de yayınlanmıştır. Bandırma 1 Nolu T Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda(Merkez) yapılan ziyaretin habersiz olduğu bilgisi verilmiştir.

1000 kişilik kapasiteye sahip merkezde 1 engelli dahil 1411 kişi alıkonulmaktadır.

Mahpuslarla yapılan görüşme ve heyetin gözlemlerine göre; musluk sularının zaman zaman kesilebildiği, yemeklerin az verildiği, revirde sağlık hizmetlerinin sunulmasında çeşitli aksaklıklar olduğu, hastaneye sevklerin geciktiği, kantinde satılan ürünlerin çeşitli olmadığı ya da geç ulaştığı, infaz koruma memurlarının mahpuslara tutumlarının olumlu olmadığı, kuruma girişte sadece iç çamaşırı kalacak şekilde arama yapıldığı, merkezde yumuşak oda bulunduğu, psikolog ile görüşmede aksaklıklar yaşandığı, kursların açılması ve katılım konularında çeşitli aksaklıklar yaşandığı, kitapların ve TV kanallarının çeşitlendirilmesi gerektiği tespit edilmiştir.

Raporun sonuç kısmında merkez idaresine yönelik; personele insan hakları ile işkence ve kötü muameleye karşı eğitim verilmesi, dilekçe takip sistemi kurulması, sigarasız koşulların oluşturulması, yemek miktarlarının artırılması, sağlık hizmetlerinin sunulmasında insan hakları kurallarına uygun davranılması, kantinde çeşitlilik sağlanması ve mahpuslara erişimde gecikmesinin önlenmesi, infaz koruma memurlarının mahpuslara karşı tutumlarının pozitif ve yapıcı olmasının sağlanması, merkeze girişte yapılan aramanın Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük'ün 46. maddesine uygun yapılması, psiko-sosyal servis çalışan sayısının artırılması, grup terapilerinin artırılması, kursların yaygınlaştırılması, kitap sayısının artırılması, mahpuslara müzik aleti verilmesi, mahpusların çocukları ile hafta sonu görüşebilmesi, TV kanallarının çeşitlendirilmesi ile farklı dillerde yayın yapan kanalların eklenmesi tavsiyeleri verilmiştir. Adalet Bakanlığı'na yönelik olarak ise; hastaneye sevklerin gecikmesinin önüne geçilmesi tavsiyesi verilmiştir.

Tüm ziyaret raporlarında olduğu gibi bu raporda karşı oy yazısı söz konusudur. Kurul üyeleri Saffet Balın ile Harun Mertoğlu tarafından ortak kaleme alınmış karşı oy yazısında özetle; Ulusal Önleme Mekanizması ziyaretlerinin adli bir vakanın soruşturması ya da bir teftiş gibi yapılamayacağı, TİHEK raporlarında Ulusal Önleme Mekanizması kapsamı dışında kalan hususların öne çıktığı, elde edilen bulgu ve tespitlerin değerlendirilmediği, işkence ve kötü muamelenin raporda sadece kelime olarak bulunduğu,

37 https://www.tihек.gov.tr/upload/file_editor/2020/11/1604609447.pdf

raporların insan hakları ve eşitlik uzmanları tarafından OPCAT 19. Maddede belirtilen ilkeler doğrultusunda hazırlanması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca karşı oy yazısında rapordan tırnak içinde bir alıntı yapılmış ve bu şekilde soyut beyanlara raporda yer verilmesinin uygun olmadığı gibi alıkonulma yerlerini töhmet altında bıraktığı ifade edilmiştir.

Karşı oy yazısında tırnak içinde aktarılan ve *“infaz koruma memurlarının kendilerine karşı tutum ve davranışlarından, olumsuz tutumlarından yakındıkları ve ayrıca yönetim ve baş memurun kaba ve ilgisiz olduğu şikayetlerinden”* oluşan mahpus beyanının yer aldığı bölümün rapor içinde bulunmadığı dikkat çekmiştir. Karşı oy yazısından sonra rapordan çıkarıldığıni düşündürmüştür.

ii. 2020/18 sayılı Bandırma 2 Nolu T Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu Ziyareti³⁸

Aynı kampüs içinde bulunan Bandırma 1 ve 2 Nolu T tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumları ziyaretleri bir gün arayla yapılmıştır. 12 Mart 2020 tarihinde gerçekleşen ziyaretin raporu Haziran 2020’de yayınlamıştır. Her ne kadar ziyaretin habersiz yapıldığı bilgisi verilmişse de bir gün önce aynı kampüste diğer ceza infaz kurumunda ziyaret gerçekleştiren heyetten Bandırma 2 Nolu T Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu (Merkez) idaresinin habersiz olması hayatın olağan akışına aykırıdır.

Merkezin kapasitesinin 1000 kişi olduğu ve fakat ziyaret tarihinde 10 engelli dahil 1380 mahpusun barındırıldığı, 15 Nisan 2020 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 7242 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun sonrasında 282 kişinin tahliye olduğu ve merkez nüfusunun 1098 olduğu belirtilmiştir.

Personel, idare ve mahpuslarla yapılan görüşmeler ve heyetin gözlemleri sonucunda; merkezde yumuşak oda bulunduğu ve bu odanın havasız ve kirli olduğu, merkeze girişte arama giysisi verilmeden arama yapıldığı, infaz koruma memurlarının mahpuslara kaba ve onur kırıcı şekilde davrandığı ve aralarında gerilim oluşabildiği, memurlarda iletişim eksikliği olduğu, Cumhuriyet Savcısına dilekçe yazılmasına rağmen ancak merkez idaresi ile görüşülebildiğini, dilekçelerin akıbetlerinin öğrenilemediğini, son bir yıl içinde işkence şikayetiyle bir mahpusun başvurusu olduğu fakat bunun gözaltında iken yaşandığının iddia edildiği, merkezde son bir yıl içinde toplam 484 mahpusun disiplin cezası aldığı, koşullarda yeterli sayıda dolap olmadığı, nevresimlerin kirli olduğu, yatakların eski ve kötü durumda olduğu, çamaşırhane kullanımının ücretli olduğu, revire çıkma ve hastane sevkinin geç yapıldığı, uzman doktor tarafından yazılan ilaçların merkez doktoru tarafından verilmediği, temizlik malzemelerinin ücretli alındığı, daha önce kurumda uyuz vakası yaşandığı, mahpusların Covid-19 salgınından dolayı tedirgin olduğu, anti-bakteriyel sabun, kolonyalı mendil taleplerinin olduğu, daha sonra kantinde satılmaya başlandığı, yemeklerin yetersiz olduğu, personel sayısının yetersiz olduğu, kapalı spor salonun havalandırılmadığı, hobi kurslarının kapandığı, spor dışında sosyal faaliyetin olmadığı, sohbet hakkının kısıtlandığı, spor aletlerinin

38 https://www.tihk.gov.tr/upload/file_editor/2020/11/1604609489.pdf

toplatıldığı, iş yurtlarında çalışan işçilerin azami 400 TL, asgari 140 TL aylık aldıkları, kapalı ve açık görüşlerin 40-45 dk olarak uygulandığı ve sabah saat 9'da başladığı, uzak yerlerden gelen ailelerin yetişmesinin mümkün olmadığı, açık görüşte emanet eşya kabul edilmediği, mahpusların ailelerinin bulunduğu illerden uzak yerde tutuldukları ve ailelerin görüşlere gelmekte zorlandıkları, hafta sonları okula giden çocuklarla görüş yapıldığı, aile bütünlüğü adına tüm aile bireyleriyle birlikte görüş yapılması talep edildiği, TV kanallarına İngilizce ve Kürtçe kanalların eklenmesi talep/şikayet/tespitlerine yer verilmiştir.

Raporun sonuç bölümünde merkeze yönelik; personelin olumsuz davranışlarına yönelik önlemler alınması, merkeze girişte aramalarda mahremiyeti gözetilmesi, eski ve kullanılamaz durumdaki yatakların değiştirilmesi, temiz battaniye ve nevresim verilmesi, avukat görüşme odasının ses yalıtımının sağlanması, süngerli odanın temizliği ve havalandırmasının yapılması, sağlık hizmetlerine erişimin haftada bir gün olarak düzenlenmesi, Covid-19 salgınına yönelik kantinde hijyen ürünlerinin artırılması ve imkanı olmayan mahpuslara ücretsiz sağlanması, kurs ve etkinliklerin düzenlenmesi, kütüphanede bulunan kitapların güncellenmesi, açık görüş saatlerinin uzak yerde yaşayan aileler ve aile bütünlüğü gözetilerek düzenlenmesi tavsiye edilmiştir.

Bandırma Açık Ceza İnfaz Kurumu'na yönelik; mahpuslara gönderilen yemeklerin çeşitliliği ve porsiyonunun artırılması tavsiye edilmiştir.

Adalet Bakanlığı'na yönelik; merkezde artırılmış kapasitede mahpus barındırıldığından sorunlar meydana geldiği gözlemlenerek personel sayısının artırılması gerektiği, Covid-19 salgını da dikkate alınarak merkezde çamaşır makinesi kurulması sürecinin bir an önce tamamlanması, hasta bir mahpusun en kısa sürede hastaneye sevkinin gerçekleştirilmesi, mahpusların ailelerine yakın illerdeki ceza infaz kurumlarında barındırılmasının uygunluğunun değerlendirilmesi gerektiği tavsiyeleri verilmiştir.

Son olarak Sağlık Bakanlığı'na yönelik; tam mesai çalışan hekim görevlendirilmesi tavsiye edilmiştir.

Kurul üyesi Harun Mertoğlu tarafından bu kez tek olarak karşı oy yazısı yazılmış ve önceki karşı oy gerekçesine benzer olarak; Ulusal Önleme Mekanizması kapsamında bulgulara dair değerlendirme yapılmadığı ve kapsam dışı hususların ön plana çıktığı, işkence ve kötü muamelenin sadece kelime olarak raporda var olduğu, rapor hazırlama görevinin uzman ve yardımcıları tarafından yerine getirilmesi gerektiği, tavsiyelerin kısa ve öz olmaları gerektiği belirtilmiş ve sonuç olarak TİHEK'in Ulusal Önleme Mekanizması kapsamındaki görevini OPCAT hükümleri çerçevesinde yerine getirmediğine kanaat getirmiştir.

III. RAPORU YAYINLANMAYAN ZİYARETLER

2020 yılı içinde raporu yayınlanmayan fakat Kurumun web sayfasında duyurular bölümünden öğrenilen ziyaretler ise; Kırıkkale Geri Gönderme Merkezi, Kırıkkale İnsan Ticareti Mağdurları Sığınma Evi, Ankara İnsan Ticareti Mağdurları Sığınma Evi, Ankara

Geri Gönderme Merkezi, İstanbul Engelsiz Yaşam Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi, Elmadağ Kadın Açık Ceza İnfaz Kurumu, Eskişehir L Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu, Eskişehir Emniyet Müdürlüğü Nezarethaneleri, Bolu F Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu ve Ankara Atatürk Çocuk Kampüsü'ne yapılmıştır.

5. SONUÇ

Bu çalışma BM İşkenceye Karşı Sözleşmeye Ek Seçmeli Protokol'ün onaylanması ile Türkiye'nin üstlendiği ulusal önleme mekanizmasını kurma işlevinin ve faaliyetlerinin izlenmesi amacıyla yapılmıştır.

2016 yılında kurulan ve işkencenin önlenmesinde etkili ve önemli bir araç olan 'Ulusal Önleme Mekanizması'nın işlevlerini de yerine getirmek üzere yetkilendirilmiş olan Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu'na (TİHEK) yönelik eleştirilerimizin zeminini oluşturan sorunlarda 2020 yılı itibarı ile de hiçbir değişiklik olmamıştır. Yapısal, işlevsel ve mali açılardan bağımsızlığı olmayan TİHEK'i OPCAT ve Paris Prensipleri ilkelerine uyumlu hale getirecek hiçbir adım atılmadığı gibi önceki yıllarda yasasında yapılan değişiklik ile yürütmeye daha bağımlı hale gelmiştir.

Kurumun yayımladığı ziyaret raporlarında ise ilke ve yöntem hataları bulunmaktadır. 2020 yılında yayımlanan raporlar değerlendirildiğinde alıkoyma yerlerine yapılan önleyici ziyaretlerin, asgari standartlara sahip olmadığı, ziyaretlerin yalnızca şekli olarak yerine getirildiği anlaşılmaktadır.

Kurumun, özellikle 2015 yılı sonrasında Türkiye'de meydana gelen çatışmalı ortam sırasında ve askeri darbe teşebbüsü sonrası ilan edilen OHAL döneminde yaygın ve yoğun olarak yaşanan insan hakları ihlallerine karşı etkili bir izleme gerçekleştirmemiş olması da işlevsizliği bakımından önemli bir göstergedir.

İşlevsizliğe dair bir başka önemli gösterge ise Covid-19 salgını sürecinde, Kurumun web sitesine BM organlarının bazı açıklamalarından özetler koymak dışında, her ne kadar raporları yayınlanmamış sekiz ziyaret gerçekleştirilmiş ise de, salgın nedeniyle son derece büyük riskler barındıran cezaevlerine ve diğer alıkonulma mekanlarına dair esas olarak somut hiçbir girişimde bulunmamış olmasıdır.

Türkiye İnsan Hakları Vakfı olarak, bağımsız, etkin, gerçekçi ve yetkin bir ulusal önleme mekanizması kuruluncaya kadar Seçmeli Protokol'ün uygulanmasının izlenmesi bağlamında yıllık raporlarımıza devam edeceğiz.

TİHV GENEL MERKEZİ

Mithatpaşa Caddesi No: 49/11 6. Kat 06420 Kızılay/ANKARA

Tel/Faks: (312) 310 66 36 • +90(312) 310 64 63

E-posta: tihv@tihv.org.tr

TİHV DİYARBAKIR TEMSİLCİLİĞİ

Lise Caddesi Eyyüp Eser Apartmanı No: 8/12 6.Kat Yenişehir/DİYARBAKIR

Tel/Faks: (412) 228 26 61 • 228 24 76

E-posta: diyarbakir@tihv.org.tr

TİHV İSTANBUL TEMSİLCİLİĞİ

Bozkurt Mah. Türkbeyi Sokak Ferah Ap. No:113/6 Kurtuluş-Şişli/İSTANBUL

Tel: (212) 249 30 92 • 293 43 33

E-posta: istanbul@tihv.org.tr

TİHV İZMİR TEMSİLCİLİĞİ

1471 Sk. No.1 Kenet 1 Sitesi D.1-2 Alsancak/İZMİR

Tel/Faks: (232) 463 46 46 • 463 91 47

E-posta: izmir@tihv.org.tr

TİHV CİZRE REFERANS MERKEZİ

Dicle Mahallesi, Nurullah Caddesi No 63 / 1 Cizre/ŞIRNAK

Tel/Faks: (486) 616 86 07 • 616 86 10

E-posta: cizre@tihv.org.tr

TİHV VAN REFERANS MERKEZİ

Şerefiye Mahallesi, Santral 6. Sokak Haydaroğlu İş Merkezi

B – Blok No:13 İpekyolu/VAN

Tel/Faks: (432) 215 12 61 • 214 11 37

E-posta: van@tihv.org.tr